

## ערוך הצבא בישראל •

ראש הישיבה הרב חיים דרוקמן שליט"א

בבואנו לברר את ערכו של הצבא בישראל, אנחנו פותחים וקוראים בתורה על התפקיד האחרון שחוטל על משה רבינו עליו השלום בחייו. התורה מספרת לנו, כי המשימה האחרונה על שכמו של משה רבינו עלי אדמות, היתה - מלחמה: "וידבר ה' אל משה לאמר: נקום נקמת בני ישראל מאת המדיינים, אחר-תאסף אל עמיק" (במדבר ל"א ג').

באים חז"ל וקוראים בין השיטין בדברים אלה של תורה שבכתב, כי משה רבינו שש לעשות מצוה אחרונה זו שנפלה בחלקו. "מגיד, שמיתתו של משה מתעכבת למלחמת מדין, ואף על פי כן - הלך משה ועשה בשמחה, שנאמר: "וידבר משה אל העם - החלצו!!", ואין 'החלצו' אלא 'הזדרזו' (ספרי, מטות קנ"ד).

מדייקים חז"ל מן תמלים "אחר תאסף אל עמיק", שחזריים תלויים זה בזה. הדבר היחיד המעכב את מיתת משה, השליחות האחרונה שעליו למלא עוד בחייו - זו נקמת ישראל ממדין, ו"אחר - תאסף אל עמיק". (וכלל בדינו מרשיי - כל "אחר" שבמקרא - סמוך, ו"אחרי" - מופלג). ואף על פי כן, דורשים חז"ל, "הלך משה ועשה בשמחה".

מנין לחז"ל שעשה בשמחה? את זאת הם שומעים מן המלה "החלצו", שמשמעותה - "הזדרזו". והרי כל אחד יודע מנסיונו הפרטי, שדבר שאין הוא רוצה בו, אין הוא שמח בו - הוא דוחה את עשיתו ככל האפשר. והיה, אם אין כבר אפשרות לדחות אותו עוד - הוא עושה את הדבר, אך כמי שעושה מתוך "אין ברירה". אבל דברים שאדם שמח בעשייתם - הוא רץ לקראתם, הוא ממחר לעשותם. (נשים לב, לדוגמה, כמה פעמים מופיעים בלשון התורה ביטויים של מחירות וזריזות, כשהיא מספרת איך ארח אברהם אבינו את שלשת אורחיו המלאכים).

אם כן התפקיד האחרון המוטל על משה רבינו, איש האלוקים, הוא מלחמה, ותפקיד זה הוא מזדרז ועושה בשמחה. ממש רבינו אנחנו לומדים מהי משמעותה של מלחמה, ודרכו אנחנו נפגשים גם עם התפיסה הנעלה ביותר של ערכו של צבא ישראל.

אבל עוד בטרם נביא דברים אלה, נברר לעצמנו מושגים פשוטים יותר. ישנו מושג יסודי, מוכר וידוע לכל בחשיבותו הבלתי-רגילה, וזהו המושג "פקוח נפש". הבה ונראה עד היכן ערכו של מושג זה בעינייה של החלכה.

מובא בשלחן ערוך בהלכות שבת (שכ"ח, ג'): "מי שיש לו חולי של סכנה - מצוה לחלל עליו את השבת, והזריז - הרי זה משובח, והשואל - הרי זה שופך דמים".

• מתוך שעורים בישיבה

המשנה ברורה במקום (סי"ק ו') מוסיף ומביא את דברי הירושלמי: "והנשאל - הרי זה מגונה". וזה, לכאורה, בלתי מובן. אנחנו מסוגלים להבין בפשטות את דברי השלחן ערוך, ש"השואל - הרי זה שופך דמים". שהרי החולה נמצא כעת בסכנת, ואם אתה עומד לשאול שאלות בשעה זו - אתה עלול בשאלותיך לשפוך את דמו, או לפחות לעמוד על דמו. אבל, רבונו של עולם, מדוע יהיה הנשאל מגונה?! וכי מה תנא אשמו יהודי כשר, תלמיד חכם, ואולי - רב בישראל, שבאים לשאול אותה שאלה - במה חטא?

מכאן מתחדד לנו ערכו הגדול של פקוח נפש. מדובר במושג כל כך יסודי, כל כך ראשוני - שידעתו חייבת להיות נחלת הכלל, דבר השווה לכל נפש. ואם נמצא בקהילה מי שהערך הזה אינו פשוט לו, והוא צריך לשאול עליו שאלות - אזי האחריות למצב בלתי-נסבל זה נופלת על ראש הקהל; עליך, רב הקהילה או תלמיד חכם שבה, שלא הקנית מראש ערך יסודי כפקוח נפש בצורה בחירה כזאת, שלא היה מתעורר אצל איש הצורך לשאול על כך שאלות בבא העת.

אם כן בספק פקוח נפש של אדם אחד - מצוה לחלל את השבת. והמצוה איננה מוטלת על אדם אחד בלבד, אלא כל מי שיכול לעסוק במצוה - ירוץ ויעסוק ויחלל את השבת. ההלכה אומרת (על פי שכי"ח א') - אם רופא קובע שהחולה זקוק לתאנה - ירוצו עשרה אנשים ויקטפו כל אחד תאנה, אף על פי שיש צורך בתאנה אחת בלבד. ירוצו כולם, מכיון שאולי לאחד מהם יש סיכוי קל לרוץ יותר מהר; ירוצו כולם, מכיון שלא זה הזמן לעסוק בדיונים מז ירוץ. סוף כל סוף, יהודי נתון בסכנה! יש אפשרות לחציל נפש מישראל; ירוץ כל מי שיכול לרוץ ובלבד שיצילו את הנפש!

כל זה אמור בפקוח נפש של אדם אחד, בהצלת נפש אחת מישראל. לו יצויין, שמדובר בהצלת שתי נפשות מישראל, או עשר, בהצלת אלף יהודים, או עשרת אלפים! איזה ערך אדיר יש אז לעשיה שכזאת! על אחת כמה וכמה - כשמדובר בהצלת כלל ישראל; כשכלל ישראל נתון בסכנה - איזה ערך יש למצוה זו, של התעסקות בהצלתו!

וכאן עלינו לחוסיף נקודה, שבעצם ראוי לעסוק בה בנפרד בהרחבה, כענין שלם לעצמו, אבל לצורך ענינו נביא אותה כקביעה בלבד: יושבי ארץ ישראל - הם כלל ישראל.

בהקשר עם מצוות קדוש החדש קובע הרמב"ם בספר המצוות (מצות עשה קנ"ג), כי קדוש החדש תלוי בארץ ישראל. נביא חלק מדבריו המאירים את ענינו: "ואני אוסיף לך ביאורי", אומר הרמב"ם, "אילו הנחנו דרך משל, שבני ארץ ישראל יעדו מארץ ישראל - חלילה לאל מעשות זאת, כי הוא תבטיח של ימחה אותות האומה מכל וכל...".

לו יצוייר, אומר הרמב"ם, שברגע מסוים לא יימצאו יהודים בארץ ישראל - ותוך כדי דבור, באמצע המשפט, מוצא לנכון הרמב"ם לחוסיף הערה, עוד בטרם ימשיך בקביעתו החלכתית - "חלילה לאל מעשות זאת" מבחינה ממשית לא יתכן הציור הזה, היה לא תהיה. כי הקב"ה תבטיח שלא ישמיד את עם ישראל לגמרי; יש לנו חבטחה אלוקית על נצח ישראל!

אם כן, אם נעזור כאן בדברי הרמב"ם, הרי לנו שהמציאות התיאורטית של אין יהודים בארץ ישראל - כמוה כמחית עם ישראל, ח"ו. ואם הדברים נשמעים למישהו כמוגזמים, כאילו לא עד כדי כך נתכוון הרמב"ם - הרי לנו דברי החתם

סופר, שחזקה עליו שלבטח הבין את דברי הרמב"ם אל נכון. אחר שהוא מביא את דבריו אלה של הרמב"ם, מוסיף החתם סופר בתשובותיו (נורה דעה רל"ד): "נראה מדבריו (של הרמב"ם), כי אילו ח"ו לא ישאר שום ישראל בארץ ישראל, אפילו יחיו יושבי ישראל בחוץ לארץ - מקרי כליון החומה, ח"ו".

כלומר, מה שאני שומע מדברי הרמב"ם הוא, שחישוב היחודי בארץ ישראל - הוא נחשב ככלל ישראל, מובן הדבר, שאפשר שיחיו יהודים יחידים, אפילו רבים מאד, בחוץ לארץ, אבל מבחינת התפיסה של המושג "כלל ישראל", הרי לנו שיושבי ארץ ישראל הם הנקראים כך. וזוהי בעצם גמרא מפורשת בחוריות (ג.) בחקשר עם הפסוק - "ויעש שלמה בעת החייה את החג, וכל ישראל עמו סתל גדול: מלבוא חמת עד נחל מצרים" (מלכים א' ח', ס"ח). קובעת הגמרא: "חני הוא דאיקרי קחלי" כלומר - אלה היושבים בין לבא חמת ונחל מצרים, הם הנקראים "כלל ישראל" - הרי לנו, אפוא, קביעה חת-משמעית: יושבי ארץ ישראל הם כלל ישראל. על כן כשמדינת ישראל נתונה חלילה בסכנה בטחונית, בסכנה של עצם קיומה - הרי כלל ישראל נתון בסכנה. וצבא הגנה לישראל, המגן על מדינת ישראל - הוא בעצם מגן על כלל ישראל; הוא עוסק באופן יומיומי ושוטף בפקוח נפש של כלל ישראל. ואם הבהרנו את ערכו העצום של פקוח נפש של תיחוד מישראל - מובן מזה מהי משמעותו של הצבא בישראל.

על החשיבות הרבה שבשמירת בטחון-כלל-ישראל, אנחנו למדים מחתבוונות במספר חלכות מתחומים שונים. הראשונה לקוחה מהלכות שבת בשלחן ערוך (שכ"ט ו') מובא: "גויים שצרו על עיירות ישראל - אם באו על עסקי ממון - אין מחללים עליהם את השבת; באו על עסקי נפשות, ואפילו סתם - יוצאים עליהם בכלי זין ומחללים עליהם את השבת".

כלומר - אין מחללים את השבת על פריצת גויים לצורך גנבה בלבד. אבל אם ידוע, שבמטרת בואם יש משום סכנת נפשות - מחללים עליהם את השבת. יתרה מזאת: "ואפילו סתם" - כלומר - אפילו אם אין ידוע בברור אם באו למטרות גנבה או על עסקי נפשות - מחללים עליהם את השבת, שהרי יש כאן ענין של ספק נפשות - וספק נפשות - לחקל (או "להחמיר" זו שאלה של הגדרה: שמעתי מפי הגרי"ד סולובייצק שליט"א ספור על סבו, ר' חיים מבריסק זצ"ל. כשזה הודיק את בנו ר' משח זצ"ל, קודם שנתמנה לרב, איך לנהוג במקרים שונים, אמר לו, בין היתר, שלגבי פקוח נפש ביום הכפורים - יש לחקל. כששאלו על כך את ר' חיים זצ"ל - היתכן? איך מקל חרב ביום הכפורים? ענה - וכי אני מקל ביום הכפורים? חלילה! אני מחמיר בפקוח נפש!).

מה ששמענו עד כה בסוגית "גויים שצרו על עיירות ישראל", עסק בסתם עיירות שבמרחבי הארץ. ממשיכה החלכה ואומרת (שם שכ"ט, ו') - "ובעיר הסמוכה לספר - אפילו לא באו אלא על עסקי תבן וקש - מחללים עליהם את השבת". בעיר הסמוכה לספר, שאותה מגדיר רש"י (עירובין מ"ח). כ"עיר שמבדלת בין גבול ישראל לגבול האומות" - בעיר שכזו כל פריצת אליה מחווה סכון גדול לבטחון ישראל. בלשון ימינו חיינו אומרים - פריצת גדר המערכת, בעיר כזו יוצאים לקראתם, ומחללים עליהם את השבת אפילו אם ידוע שבאו על עסקי ממונות, ולא עוד אלא אפילו על גזלת דברים פעוטי ערך כתבן וקש. ממשיך רש"י שם ומבחר את הסבה לכך - "יוצאין עליהם - שמא ילכדוהו, ומשם תהא הארץ נוחה ליכבש לפניהם".

מוסיף על כך הרמ"א בשם ח"אור חזרועי: "אפילו לא באו אלא בנצים לבוא". או במילים שלנו - אם יש רק ידיעות מודיעיניות על בוננות חדירה, ושוב - אפילו רק על עסקי תבן וקש - עלינו לצאת לקראתם למלחמה תוך כדי חילול שבת. וכל כך - משום בטחון ישראל.

הלכה אחרת המדגישה ערך זה היא אחת מחלכות עיר הנדחת. על עיר הנדחת חורצת התורה, אשר דרכיה דרכי נעם וכל נתיבותיה שלום - פסק דין קשה ביותר: "הכה תכה את כל יושבי העיר ההיא לפי חרב, החרס אותה ואת כל אשר בה ואת בהמתה לפי חרב. ואת כל שללה תקבוץ אל תוך רחובה ושרפת באש את כל שללה כליל להי וחיתה תל עולם לא תבנה עוד" (דברים י"ג, ט"ז-י"ז).

מדובר על הכחדה טוטאלית של עיר ואם בישראל! אם כך, משמע שמדובר בדבר חמור ביותר, שאין כל אפשרות לעבור עליו לסדר היום. ותנה כשאותו מקרה עצמו קורה באחת מערי הספר, וחדבר נחקר ונדרש היטב ומתברר שאכן ראוי היה להפוך עיר זו לעיר הנדחת - כאן פוסקת ההלכה אחרת: כותב הרמב"ם בהלכות עבודה זה (פ"ד ח"ד): "ואין עושין עיר הנדחת בספר"; ונמוקו הבטחוני עמו: "כדי שלא יכנסו גויים ויחריבו את ארץ ישראל". המקור לקביעה זו נמצא בגמרא (סנהדרין ט"ז): וממנה משתמע ענין זה בצורה מפורשת יותר: "מאי טעמא? שמא ישמעו גויים ויחריבו את ארץ ישראל". שוב בולט גם בהלכה זו ערכה הגדול של הגנת ארץ ישראל.

והלכה נוספת המבליטה את ערכו של בטחון ישראל, היא מלחמת מצוה. הרי ראינו בהרחבה את הערך הגדול של פקוח נפש אפילו של היחיד מישראל, שהוא דוחה כל התורה כלה. וחנה - מענין מאד: הכלל הזה של "פקוח נפש דוחה כל התורה כלה" איננו תופס כאשר מדובר על הגנת עם ישראל וארצו. כאן אנחנו מצווים לצאת למלחמה, למרות שזהו דבר פשוט, שבמלחמה יש סכון נפשות. אם כן, קיימת מצות מלחמה למרות פקוח נפש שבדבר.

עומד על כך ח"ימנחת חנוך" במצוה תכ"ה: "דכל המצוות נדחין מפני חסכנה, מכל מקום - מצוה זו, דהתורה צוותה ללחום עמהם וידוע דהתורה לא תסמוך עניינה על הנס, כמבואר ברמב"ן (דברים כ', ט'), ובדרך העולם - נהרגים משני הצדדים בעת מלחמה. אם כן חזינן דהתורה גזרה ללחום עליהם, אף דהוא סכנה".

\*\*\*

ראינו עד כה, כי יש ערך גדול וחשיבות רבה לנושא של צבא ובטחון בישראל. ננסה עתה להבין מהו מסור הערך הגדול הזה, מה משמעותה של החשיבות הרבה של צבא ישראל ובטחון ישראל.

עסקנו בינתיים בהיבט הראשוני של פקוח נפש, של הצלת נפשות מישראל. שוב עתה ונעיין בתפקיד האחרון שהוטל על משה רבינו - מלחמת מדין. באותה פרשה, מבארת לנו התורה את עמק משמעותה של המלחמה בישראל.

מובא בספרי (מטות קנ"ז) על הפסוק "נקום נקמת בני ישראל מאת המדיינים" - "להודיע שבחן של פרנסי ישראל, שאין נפטרין מן העולם עד שנוקמין, נקמתן של ישראל, שהיא נקמת מי שאמר ותיה העולם". אם כן, משמיעים לנו חז"ל כאן, שנקמת ישראל ונקמת חי' - חד הוא.

בחמשכה של הפרשה, בענין בני גד ובני ראובן שומעים אנו דברים מפורשים בנדון מפי משה רבינו. בדו-שיח שבין בני גד ובני ראובן ובין משה רבינו, מדגישים הראשונים את עשייתם לטובת כלל ישראל: "ויגשו אליו ויאמרו: גדרות צאן נבנה למקננו פה, וערים לטפנו. ואנחנו נחלץ חושים לפני בני ישראל, עד אשר אם הביאונו אל מקומם וישב טפנו בערי המבצר מפני יושבי הארץ לא נשוב אל בתינו עד התנחל בני ישראל איש נחלתו, וגו'..." (במדבר לבי, ט"ז-י"ח).

משה רבינו חוזר, לכאורה, על דבריהם, אך בשינוי קל, המקנה לחם את עמק משמעותם האמיתית: "אם תעשו את הדבר הזה", מסכם משה באזני שני השבטים, "אם תחלצו לפני ה' למלחמה, ועבר לכם כל חלוץ את הירדן לפני ה', עד חורישו את אויביו מפניו, ונכבשה הארץ לפני ה', ואחר תשובו, וחייתם נקיים מח' ומישראל והייתה הארץ הזאת לכם לאחוזת לפני ה'" (שם, כ"ב-כ"ג).  
אי אפשר לא לשים לב לכך: משה חוזר כאילו על דבריהם שלחם, אלא שעל ידי התקון חקל שלו הוא מקנה לחם משמעות אחרת לגמרי, עמוקה פי כמה: משה מברר, שכל מה שבני גד ובני ראובן נלחמים "לפני בני ישראל" - לאמיתו של דבר, "לפני ה'" הם לוחמים.

עוד קודם לכן, בפרשת בעלותך (במדבר י', ל"ה) מברר משה רבינו כי אויבי ישראל הם בעצם, בעמק הדברים - אויבי ה'. "ויהי בסוּע הארון - ויאמר משה: קומה ד', ויפוצו אויביו וינסו משנאיך מפניך". שואלים חז"ל (ספרי פ"ד): "וכי יש שונאים לפני מי שאמר וחי העולם! אלא, מגיד הכתוב, שכל מי ששונא את ישראל - כאילו שונא את מי שאמר וחי העולם".

ועוד קודם לכן בשירת חים, אומר משה רבינו (שמות ט"ו, ז'): "וברב גאונך תהרוס קמניך". ושוב מעירים חז"ל (מכילתא בשלח, מסכתא דשירה, ו'): "תהרוס קמינו אין כתיב כאן אלא תהרוס קמיך ! מגיד הכתוב, שכל מי שהוא קם כנגד ישראל - קם כנגד הקב"ה. וכן הוא אומר (תהילים פ"ג ג-ו'): "כי הנה אויבך יהמיון ומשנאיך נשאו ראש - ומפני מה ? על עמך יערימו סוד, ויתיעצו על צפוניך. אמרו: לכו ונכחידם מגוי, ולא יזכר שם ישראל עוד".

אם כן הקמים על ישראל - כקמים על הקב"ה, כביכול. שונאי ישראל - שונאי הקב"ה הם; וחפוגע בישראל - כאילו פוגע בקב"ה עצמו. מדוע זה כך?  
גם זאת נלמד ממשח רבינו, מתוך דיוק בפרשת מלחמת מדין. הקב"ה מצוה את משה - "נקום נקמת בני ישראל מאת המדיינים".  
משה, כשהוא "מתרגם" את דברי ה' אל העם, מגדיר זאת כנקמת ה': "החלצו מאתכם אנשים לצבא ויחיו על מדין, לתת נקמת ה' במדין".

עומדים על כך חז"ל (ילקוט שמעוני תשפ"ה) ומעירים: "הקב"ה אמר נקמת בני ישראל, ומשה אמר נקמת ד'. אמר לו הקב"ה: דין שלכם מתבקש, שגרמו לי להזיק אתכם". המדיינים, אומר הקב"ה, הם שגרמו להעשיתכם; בשלחם היה הסער הזה, בגללם היה קצף גדול על ישראל ונתעוררה המגפה. אם כן את נקמת ישראל מידם יש לנקום.

אמר משה: רבון העולמים, אם חיינו עובדי אלילים או כופרים במצוות, לא היו רודפים אחרינו ולא שונאים אותנו, ועכשיו אינם רודפים אחרינו אלא בשביל תורה ומצוות שנתת לנו. הנקמה - שלך היא: לתת נקמת ד' במדין".

במלים אחרות, שנת הגויים אותנו נובעת מייחודנו, מהיותנו עם ד'. אילו היינו כמותם - לא היו מתנכלים לנו ופוגעים בנו. כל חרדיפה אותנו היא בגלל היחוד שלנו. על כן הנקמה - מבחינת האמת - נקמת ד' היא.

כדי לחיטיב ולהבין ענין זה, יש לחקדים ולברר מה ענינו של עם ישראל בעולם. ישראל - בעצם מחותם - מגלים את חקב"ה עלי אדמות, מבטאים את האידיאלים האלווקיים בעולם הזה, במציאות חיינו: "נקדש את שמך בעולם - כשם שמקדישים אותו בשמי מרום". התכלית שלשמה נברא העולם הזה, מתגלמת ומתגשמת בעולם על ידי ישראל.

אבל כאן, עלינו לחוסף, שהגילוי שלם של האור האלוקי במציאות, יכול לצאת אל הפועל רק על ידי ישראל בארצו: רק במציאות שעם ישראל כולו יושב כעם ריבוני בארצו חשלמה; רק ישראל העצמאי, הנגאל, רק ישראל זקוף חקומה, יביא לידי גילוי שלם של רבונו של עולם בעולמו. רק במצב כזה יכולה להופיע התורה בשלמותה. וכשישראל נמצאים בגלות - אין לנו אלא חלקי תורה, "ציונים" ממצב של תורה בשלמותה.

את פסוק הפורענות שבאיכה (בי ט"ו) "מלכה ושריה בגויים, אין תורה", המבטא - במבט ראשון - צרוף של שתי פורענויות שאין ביניהן קשר עניני, קוראים חז"ל כרצף אחד, שבו הרישא מוביל אל חסיפא: "מלכה ושריה בגויים - אין תורה!". כשאין ישראל יושב כעם ריבוני בארצו - כביכול - אין תורה! יש עכוב בגילוי השלם של תורה בעולם.

מעתה ברור, על שום מה אנחנו קוראים למלחמה על קיום ישראל בארצו - "מלחמת מצוה", (רמב"ם הלכות מלכים פ"ה ה"א ורמב"ן בחוספותיו לספר המצות מצוה ד'), שהרי זוהי מלחמה על גילוי ה' בעולם! הרמב"ם בחלכות מלכים (פ"ז ח"ט) מדגיש בביטוי מיוחד את תכליתה של המלחמה: "יידע. שעל יחוד ד' הוא עושה מלחמה". ומביא בהקשר לכך את הדברים שנאמרו לדוד (שמואל א' כ"ה, כ"ח) - "כי מלחמות ה' אדוני נלחם".

בפרק העמות בין דוד וגלית (שמואל א', י"ז) אנחנו שומעים את גלית מתגרה בישראל, ומגדיר התגרות זו כחרוף "מערכות ישראל" (פ"ס י'); דוד, מצדו, כמאזין לדברי הנאצה האלה, מגדיר אותם פעמיים כחרוף "מערכות אלוקים חיים" (פ"ס כ"ו ופ"ס ל"ו). ואכן - חיינו הך. בפגישה הממשית בין שניהם, מבטא דוד מחדש את הזהות הזאת בהגדרה שלישית מאחדת, שאותה הוא קורא לעבר גלית (פ"ס מ"ה): "...ואנכי בא אלך בשם ה' צבאות, אלסי מערכות ישראל אשר חרפת". ממילא יובן, שמי שמוסר נפשו על בטחון ישראל הרי מעלתו נשאה וזכותו גדולה ורבה. ועל רום מעלה זו אנחנו שומעים בדברי חז"ל.

על צווי חקב"ה את משה (במדבר י"א ט"ז) - "אספה לי שבעים איש מזקני ישראל אשר ידעת כי הם זקני העם ושוטריו", אומר רש"י במקום: "אותם שאתה מכיר, שנתמנו עליהם שוטרם במצרים בעבודת פרך, והיו מרחמים עליהם ומוכים על ידם, שנאמר: יוויכו שוטרי בני ישראל - עתה יתמנו בגדולתם, כדרך שנצטערו בצרתך".

דברי חז"ל בענין זה (תנחומא בחעלותך י"ג) אנחנו מוצאים תוספת "ולפי שמסרו עצמם ללקות על הצבור, לפיכך - ונשאו אתך במשא העם". ללמדך, שהשוים חקב"ה למשה. מכאן אתה למד, שכל מי שמוסר עצמו על ישראל - זוכה לכבוד

ולגדולה ולרוח הקודש". (שהרי, באותו מעמד זוכים אותם שבעים איש לרוח הקודש: "ואצלתי מן הרוח אשר עליך - ושמתי עליהם"). וכל כך למה? על שמסרו נפשם על ישראל!

...

אם דברנו על ערכו הגדול של צבא ישראל ועל ערכן של מלחמות ישראל, יש צורך לחדגיש ולחזור ולחדגיש: החזון הגדול של אחרית הימים, האידיאל שכולנו מצפים להתגשמותו - הוא התאור של "וכתתו חרבותם לאתים וחניתותיהם למזמרות לא ישא גוי אל גוי הרב ולא ילמדו עוד מלחמה" (ישעיהו ב', ד') אבל על מנת שיוגשם האידיאל הזה צריכה האנושות להגיע למציאות של "כי מלאח הארץ דעה את ה' כמים לים מכסים" (שם י"א, ט"ו). עם ישראל נועד לחוביל את האנושות לקראת המציאות האידיאלית הזאת. וכאמור, כדי שיוכל עם ישראל למלא יעודו זה, עליו לחיות בארצו כעם ריבוני.

אשרה של האנושות כלה יבא, איפא, רק כאשר נגיע אנו אל חמנוחה ואל חנחלה. בגאולתנו השלמה נעוץ הטוב האמיתי והמוחלט למין האנושי כלו. מאבקינו ומלחמותינו הלא חס שלבים משמעותיים בתהליך הגדול, של מילוי האמת האלוקית בעולם ושל הופעתו המלאה של האור האלוקי בחויה כלה. במלחמותינו אנו מתקדמים לקראת התגשמותה של הנבואה "וכתתו חרבותם לאיתים וחניתותיהם למזמרות, לא ישא גוי אל גוי הרב, ולא ילמדו עוד מלחמה".